

Pensioenen en Solidariteit

MOTIVATIE

De pensioensector treft voorbereidingen voor de invoering van het nieuwe pensioencontract. Veel bedrijfstakpensioenfondsen kiezen voor de solidaire premieregeling (SPR) waarin een prominente rol is ingeruimd voor de gezamenlijke buffer ('solidariteitsreserve'). Het doel van de buffer is om mee- en tegenvallers tussen deelnemers te delen. Het gaat hierbij om het delen van beleggingsrisico's en schokken in inflatie en langlevens. De buffer draagt daarmee bij aan het dempen van verschillen tussen pech- en gelukgeneraties. Ook kan de buffer bijdragen aan meer stabiele uitkeringen.

Solidariteit tussen deelnemers is een belangrijke drager voor het invoeren van de buffer. Maar wat is onder solidariteit te verstaan in relatie tot de buffer? En welke solidariteitsvoorkeuren leven er onder de deelnemers van Nederlandse pensioenfondsen?

Prof. dr. E. Ponds is bijzonder hoogleraar Economie van Collectieve Pensioenen aan de Universiteit van Tilburg.

LITERATUUR EN SOLIDARITEIT

Binnen de economische wetenschap zijn er tenminste twee visies over solidariteit. De eerste gaat uit van de klassieke homo economicus. Deze benadering is gebaseerd op de veronderstelling dat de mens gericht is op eigenbelang en dat er geen grondslag is voor solidariteit. Bij de zoektocht naar het nieuwe pensioencontract is veel gebruik gemaakt van theoretische modellen uit de financiële econometrie. In deze modellenfamilie kan de buffer *bij vooronderstelling* geen meerwaarde hebben. Ten eerste doordat in deze modellen de homo economicus centraal staat, die enkel betrokken is op zichzelf. Ten tweede doordat de financiële markten als perfect zijn verondersteld. Hierdoor zijn risicodelende contracten tussen overlappende cohorten altijd via replicatie op financiële markten te reconstrueren. De instelling van een buffer kan wel via de uitsmeerregel (of beter gezegd: uitstelregel) meerwaarde genereren. Een uitsmeerregel leidt tot het delen van mee- en tegenvallers met toekomstige intreders. Dit betekent dat de leeftijdsgroep tussen 15 en 25 jaar al deelneemt in het risicodraagvlak. De buffer zorgt ervoor dat de beleggingshorizon van aanstaande intreders effectief verlengd wordt met 10 jaar.

DE BUFFER ZORGT ERVOOR DAT DE BELEGGINGSHORIZON VAN AANSTAANDE INTREDERS EFFECTIEF VERLENGD WORDT MET 10 JAAR

Een tweede invalshoek stelt eerder sociale preferenties¹ centraal, waarbij het individu naast zijn eigen positie nadrukkelijk ook rekening wil houden met de ander. In deze benadering is er brede steun voor collectieve solidaire regelingen als gezondheidszorg, sociale zekerheid en werkloosheid. Individuen ontnemen niet alleen nut aan de eigen consumptie vergelijkbaar met homo economicus, maar ook wordt nut ontleend aan de positie van de ander. Vanuit de invalshoek van sociale preferenties wordt onderscheid gemaakt tussen drie vormen van solidariteit (Fehr et al. 2022). Een eerste vorm van solidariteit is *altruïsme*, waarbij steun wordt gegeven aan de ander zonder dat verwacht wordt daarvoor iets terug te ontvangen. Eigenbelang speelt hier geen grote rol. Men blijkt vooral altruïstisch te zijn naar hen die slechter af zijn. De tweede vorm van solidariteit is *wederkerigheid* (reciprociteit) waarbij steun wordt gegeven in de verwachting dat de ander ook steun geeft. Dit kan gemotiveerd zijn door welbegrepen eigen belang waarbij individuen begrijpen dat samen risico's dragen en delen op basis van faire regels welvaartverhogend werkt. Verzekeringen op basis van kanssolidariteit passen hierbij. Fehr & Schmidt (1999) argumenteren dat individuen die in hoge mate wederkerig zijn ook een afkeer hebben van ongelijkheid ('inequality aversion') en daarom wederkerigheid naar draagkracht voorstaan. De derde vorm van solidariteit is eigenbelang, waarbij er geen betrokkenheid met de ander is en er dan ook geen steun is naar de ander toe. Ook wordt niet verwacht dat anderen steun zullen verlenen.

VOORKEUREN ONDER DEELNEMERS

In de voorbereiding op het nieuwe contract zijn er verschillende studies verricht naar vorm, omvang en techniek van de buffer (van Bilsen e.a. 2023, Ortec 2022, Kokken e.a. 2024). Bij de daadwerkelijke invulling van de regels van de solidariteitsbuffer kwam naar voren dat er nog

geen studie verricht was naar het draagvlak voor de opzet van de buffer en hoe dit draagvlak is samengesteld. Een dergelijk studie geeft dan houvast bij de bepaling van de regels van vullen en uitdelen van de buffer. Ponds en Webers (2023) doen verslag van een onderzoek naar de voorkeuren van deelnemers rond de solidariteitsbuffer. Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van een vragenlijst die uitgezet is in de periode november en december 2022. Deze survey is voorgelegd aan een representatieve steekproef onder ruim 2100 deelnemers van de 38 grootste bedrijfstakpensioenfondsen.

We hebben in het bijzonder onderzocht hoe deelnemers zich verhouden tot de voorgestelde vul- en uitdeelregels van de buffer. De steun is het grootst onder de meer altruïstisch ingestelde individuen. Deelnemers gericht op eigenbelang wijzen de buffer en de vul- en uitdeelregels relatief vaak af. De op wederkerigheid ingestelde individuen houden een middenpositie. Onder actieve deelnemers is er significant meer draagvlak voor vul- en uitdeelregels die de eigen doelgroep ten goede komen. Evenzo kennen gepensioneerden meer steun toe aan vul- en uitdeelregels die in het voordeel zijn van de eigen groep. De driedeling naar sociale preferenties hebben we ook kunnen valideren met variabelen buiten het pensioendomein. De drie groepen scoren daarbij naar verwachting meer of juist minder op variabelen als gewenste belastingprogressiviteit, aanwending van een gewonnen prijs uit een loterij aan zichzelf of deels ook aan een goed doel, en de keuze in een zogenaamd dictator game.

DEELNEMERS GERICHT OP EIGENBELANG WIJZEN DE BUFFER EN DE VUL- EN UITDEELREGELS RELATIEF VAAK AF

Alles bij elkaar genomen is op grond van onze bevindingen vast te stellen dat er onder deelnemers van bedrijfstakpensioenfondsen sprake is van een duidelijke meerderheid voor de solidaire bufferregeling. Deze meerderheid wil nog niet zeggen dat bij de invulling van de bufferregels en de communicatie hierover één norm is te volgen. Op grond van sociale preferenties zijn er drie subgroepen binnen een

fondspopulatie te onderscheiden die wat betreft solidariteitsvoorkeuren verschillen in oriëntatie en principes. Ook kunnen fondsen uiteenlopen van de relatieve verdeling van subgroepen binnen het deelnemersbestand. Zo verschillen de deelnemers van fondsen in de publieke sector significant van deelnemers van fondsen in de marktsector als het gaat om de mate van altruïsme, wederkerigheid en eigen belang. Nader onderzoek moet uitwijzen in hoeverre bij de bufferopzet en de communicatie hierover rekening moet worden gehouden met de uiteenlopende voorkeuren en principes van subgroepen binnen de eigen populatie.

Tot slot, de gevonden resultaten duiden op veel solidariteit en een groot draagvlak voor de buffer en de voorgestelde vul- en uitdeelregels. Bij de opzet en gevolgtrekkingen van het onderzoek hebben we gebruik gemaakt van inzichten uit de academische literatuur naar sociale preferenties. Er is dan ook de stelling te verdedigen dat de invulling en vormgeving van het nieuwe pensioencontract anders waren verlopen als in de discussie naast de veronderstelde voorkeuren van de homo economicus ook de sociale preferenties van de deelnemers waren meegewogen. ■

Literatuur:

Van Bilsen, S., R. Mehlkopf en A. Pelsser (2021). *De voordelen van de solidariteitsreserve ontrafeld*, Netspar Design Paper 186.

Fehr Ernst and Gary Charness, (2023). *Social Preferences: Fundamental Characteristics and Economic Consequences*, WP, University of Zürich.

Fehr, E., Th. Epper, & J. Senn (2022). *Other-Regarding Preferences and Redistributive Politics*, Cesifo Working Papers, 2022-9545.

Kokken Matthijs, Theo Nijman en Bas Werker (2024). *Garanties in het nieuwe pensioenstelsel*, Netspar Design Paper, nr. 239

Ortec Finance (2022). Hogere en stabielere pensioenen dankzij solidariteitsreserve, maart 2022, Hogere en stabielere pensioenen dankzij solidariteitsreserve | Ortec Finance (<https://www.ortecfinance.com/nl-nl/insights/blog/hogere-en-stabielere-pensioenen-dankzij-solidariteitsreserve>)

Ponds E.H.M. en E. Webers, (2024). *Solidariteitsbuffer en solidariteitsvoorkeuren*, Netspar Design Paper, nr. 238.

1 – "The key characteristic of social preferences is that individuals are willing to sacrifice money or other material resources to help or hurt other people, to establish fairness and justice, or to increase groups' joint payoff. In other words, people with social preferences do not maximize their own material payoff but are other regarding – which has potentially far-reaching consequences for both theory and practical applications (Fehr and Charness, 2023).